

Vlaams
Parlement

ingediend op **266** (2019-2020) – Nr. 1
20 april 2020 (2019-2020)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid
uitgebracht door Joke Schauvliege

over innovatie in de landbouwsector, kansen,
bedreigingen en vragen uit de praktijk

Samenstelling van de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid:

Voorzitter: Bart Dochy.

Vaste leden:

Arnout Coel, Cathy Coudyser, Karolien Grosemans, Sofie Joosen, Joris Nachtergaele;
Leo Pieters, Carmen Ryheul, Stefaan Sintobin;
Bart Dochy, Joke Schauvliege;
Steven Coenegrachts, Tom Ongena;
Mieke Schauvliege, Chris Steenwegen;
Ludwig Vandenhove.

Plaatsvervangers:

Allessia Claes, Maaïke De Vreese, Bert Maertens, Nadia Sminate, Tine van der Vloet;
Roosmarijn Beckers, Els Sterckx, Suzy Wouters;
Lode Ceyssens, Tinne Rombouts;
Emmily Talpe, Bart Tommelein;
Gustaaf Pelckmans, Jeremie Vaneeckhout;
Maxim Veys.

INHOUD

1.	Uiteenzetting door Paul Demyttenaere.....	4
1.1.	Consolidatie- en reconversiebeweging in de Vlaamse tuinbouw	4
1.2.	Pleidooi voor een gebiedsgericht waterbeheer en Mestactieplan	6
1.3.	Gebrek aan effectieve gewasbeschermingsmiddelen	8
1.4.	Een problematisch vergunningenbeleid	8
2.	Uiteenzetting door Jimmy Quiryne.....	8
2.1.	Situering van de activiteiten van Quiryne Energy Farming	8
2.2.	Toelichting bij de diverse bedrijven van de Quiryne Groep	9
2.3.	Toekomstgericht en circulair ondernemen	10
2.4.	Niet aangepaste wetgeving als rem op innovatie.....	10
3.	Uiteenzetting door Jacob Van Den Borne	11
3.1.	Situering van het akkerbouwbedrijf op de Kempense zandgrond	11
3.2.	Toepassing van precisielandbouw op het ritme van de natuur.....	11
3.3.	Precisielandbouw en wettelijke normen.....	12
3.4.	Gebruik van effectieve gewasbeschermingsmiddelen en gedoseerde toediening van meststoffen	13
3.5.	Een praktijkcentrum voor precisielandbouw.....	14
4.	Uiteenzetting door Alex Floré	15
4.1.	Situering van CSA zelfpluktuin Rawijs.....	15
4.2.	Kweken van gezonde producten waar de deelnemers bij betrokken worden en met een educatieve functie.....	15
4.3.	Delen van kennis	16
5.	Vragen van de commissieleden.....	16
5.1.	Tom Ongena	16
5.2.	Mieke Schauvliege	16
5.3.	Ludwig Vandenhove	17
5.4.	Joke Schauvliege	17
5.5.	Steven Coenegrachts	17
5.6.	Sofie Joosen.....	18
5.7.	Tine van der Vloet.....	18
5.8.	Tinne Rombouts	18
5.9.	Chris Steenwegen	18
5.10.	Bart Dochy.....	19
6.	Antwoorden van de sprekers	19
6.1.	Paul Demyttenaere	19
6.2.	Jimmy Quiryne	21
6.3.	Jacob Van Den Borne	22
6.4.	Alex Floré	23
	Gebruikte afkortingen	24
	Bijlagen: zie dossierpagina op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid organiseerde op 11 maart 2020 een hoorzitting over innovatie in de landbouwsector, kansen, bedreigingen en vragen uit de praktijk. Vier deskundigen uit de praktijk voerden het woord: Paul Demyttenaere, algemeen directeur REO Veiling, Jimmy Quiryne, zaakvoerder Quiryne Energy Farming, Jacob Van Den Borne, zaakvoerder Van Den Borne Aardappelen-precisielandbouw en Alex Floré, zaakvoerder CSA zelfpluktuin Rawijs.

De presentaties van de sprekers zijn raadpleegbaar op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlament.be.

1. Uiteenzetting door Paul Demyttenaere

Paul Demyttenaere, algemeen directeur van de REO Veiling, bestempelt tuinbouw in Vlaanderen als een reuze uitdaging. Vorig jaar was in zijn algemeenheid weliswaar een goed jaar voor de tuinbouw, maar toch heeft hij bij het traditionele persmoment op 31 december van dat jaar, zijn vrees uitgedrukt voor de toekomst. Maar er zijn ook uitdagingen waar de sector niet bang voor is, zoals de consolidatiebeweging die zich al enkele jaren voordoet, en de reconversieperiode in de glastuinbouw die men eigenstandig, zonder steun, heeft doorworsteld. Daarnaast moet de sector, spijs alle verklaringen over een verenigd Europa, ook opereren in een bijzonder versnipperde Europese markt. Dat is nadelig voor een kleine regio als Vlaanderen, met weinig eigen hinterland, en dus aangewezen op export naar de rest van Europa. En dan zijn er nog de grote uitdagingen rond de openluchttuinbouw en de vele regels die moeten nageleefd worden.

1.1. Consolidatie- en reconversiebeweging in de Vlaamse tuinbouw

De consolidatiebeweging in de landbouw wordt geïllustreerd aan de hand van de evolutie van het aantal actieve producenten van de REO Veiling. In het jaar 2000 waren er ongeveer tweeduizend actieve producenten, tegenover negenhonderd in 2020. Eenzelfde dalende beweging van drie procent per jaar doet zich ook voor bij coöperaties in andere sectoren in Vlaanderen.

Qua reconversie van de tuinbouw kan opnieuw op de evolutie in West-Vlaanderen gewezen worden, dat onbetwistbaar een tuinbouwregio was met voornamelijk op serresla gerichte glastuinbouw. De productie daarvan is over de laatste tien jaar tot op een derde teruggevallen. In de topjaren verhandelde de REO Veiling tot 85 miljoen kroppen sla, het afgelopen jaar was dit amper 30 miljoen kroppen.

De totale aanvoer op de REO Veiling over de laatste twintig jaar kende een stabiele aanvoer in de jaren 90 van ongeveer 30 miljoen verpakkingen per jaar en was gelimiteerd door de niet-beschikbaarheid van arbeid. Vanaf 2004 steeg het volume aangevoerde groenten, in 2006 tot 40 miljoen en in 2008 zelfs tot 42 miljoen verpakkingen. Dit heeft vooral te maken met een toename van de beschikbaarheid van arbeidskrachten, die er gekomen is door het openen van de grenzen naar aanleiding van de oostwaartse uitbreiding van de Europese Unie. Ondertussen is de stijging wat afgevlakt en is men teruggevallen tot een volume van zo'n 39 à 40 miljoen verpakkingen. Deze cijfers tonen enerzijds aan dat er een grote reconversie heeft plaatsgegrepen, maar tonen anderzijds ook aan dat de bedrijven heel erg nood hadden aan arbeidskracht, begeleiding, omschakeling en vandaag meer dan ooit aan professioneel management. Die laatste factor is mogelijks zelfs de belangrijkste van allemaal, en het heeft een generatiewissel gevergd voor men terug op kruissnelheid kwam.

De serresla was ooit het paradepaardje van de West-Vlaamse tuinbouw. Nog maar tien jaar geleden verhandelde de REO Veiling op jaarbasis zo'n 85 miljoen kroppen sla. West-Vlaanderen gold daarbij binnen Europa als referentieregio. Qua export is

men die teelt echter nagenoeg volledig verloren, door import uit zuiderse landen en uit Noord-Afrika en vooral ook ten gevolge van veranderende consumptiepatronen. De consument verkiest tegenwoordig vooral voorverpakte, gemengde sla uit zakjes. En alle verpakkingsproblematieken ten spijt, mag men ervan uitgaan dat die zakjes met gemengde sla een blijvend fenomeen zullen zijn. Het gevolg hiervan was dat een hele sector zichzelf moest gaan heruitvinden. Dit is gebeurd over een periode van zo'n tien jaar, en zonder overheidssubsidies. De reconversie gebeurde via de telersverenigingen en via de gemeenschappelijke marktordening en de steun die deze biedt om gestructureerd en samen nieuwe paden in te slaan. Het kader dat de gemeenschappelijke marktordening biedt, heeft hier dus wel degelijk zijn nut bewezen.

Om de sector een toekomst te geven, werd geopteerd voor alternatieve teelten die perspectief bieden. Het gaat dan onder andere over veldsla, die gebruikt wordt in het vierde gamma slamengelingen. Bij het versnijden van sla zorgt de toevoeging van veldsla er immers voor dat de zakjes gemengde sla voldoende volume krijgen. Op vandaag zijn er in West-Vlaanderen al meer dan vijftien glastuinbouwbedrijven die puur op veldsla gericht zijn. Over diezelfde periode is de productie van aardbeien in West-Vlaanderen toegenomen van 3 miljoen naar 6 miljoen kilogram. Ook de komkommerteelt heeft zo'n evolutie doorgemaakt, van 10 miljoen stuks tien jaar geleden naar 40 miljoen stuks afgelopen jaar. Ook de teelt courgettes kende eenzelfde groei. Van 16 miljoen stuks is de teelt geëvolueerd naar 32 miljoen stuks. Dit heeft niet alleen nieuwe investeringen en een diepgaande reconversie van de bedrijven gevergd, maar ook een volledig andere positionering van het afzetapparaat. Meteen werd ingespeeld op de veranderende eetpatronen van de consument. Wij zijn met zijn allen meer Zuiders gaan eten.

De groei van de tuinbouw in 2019 gebeurde door de reeds genoemde product- en teeltvernieuwing, maar ook door de groei van de komkommer- en tomatenteelt op substraat. Die groei kwam er in Roeselare door de koppeling van een tuinbouwgebied aan de lokale verbrandingsoven van MIROM. Hierbij wordt onder andere restwarmte gebruikt voor tuinbouw. Dat idee groeide reeds in de periode 2004-2005, maar tussen idee en realisatie verliep veertien jaar om aan de nodige vergunningen te geraken. De tijd die men in Vlaanderen nodig heeft om nieuwe projecten te realiseren is met andere woorden veel te lang.

Daarnaast werd vanuit de REO Veiling ook hard ingezet op de creatie van twee thuismarkten: Vlaanderen en Frankrijk. Europa is, zoals reeds gezegd, erg versnipperd en de meeste landen zijn erg chauvinistisch. Daarom werd ook gestart met productie in Noord-Frankrijk. Hierdoor kan men de lokale productie voor de Franse markt koppelen aan de Vlaamse troeven (kwaliteitsbeleid, technologische kennis en een efficiënte logistiek in gans Europa). Deze troeven worden gehanteerd als locomotief om de eigen Vlaamse producten mee naar de Franse markt te krijgen. Door voor een stuk Frans te worden met de Fransen, kan een Vlaamse coöperatie de Franse markt als thuismarkt bewerken, met voor een deel lokaal product, en met de Vlaamse eigenheid van een hoogwaardig product. Op die manier vallen drempels weg en is exporteren naar de Franse markt een stuk vlotter.

In de twintigjarige reconversieperiode werden ook nog andere inspanningen geleverd. Een grafiek toont de totale omzet van de REO Veiling per jaar, gedeeld door het totale aantal kisten groenten die de veiling ontving. Over die twintig jaar is de mix van groenten veranderd, en men kan er zowel de goede als de slechte jaren voor de tuinbouw uit afleiden. Zo was 2011 een rampzalig jaar voor de tuinbouw ten gevolge van de EHEC-crisis in Duitsland, waarbij zowel sla, tomaat als komkommer ten onrechte volledig geweerd werden bij de Duitse consument. Tegelijk blijkt echter dat de gemiddelde waarde van die groenten over de afgelopen tien jaar duidelijk hoger is dan in de tien jaar daarvoor. Dit komt omdat de producenten nu heel duidelijk inzetten op producten met een hogere waarde die ook op een

andere manier naar de markt gebracht kunnen worden. Over de afgelopen twintig jaar zat de REO Veiling met haar specifieke productpalet op zo'n 3,8 euro per verpakking. Voor de periode van de afgelopen tien jaar steeg dit tienjarig gemiddelde tot zo'n 4 euro per verpakking en voor het jaar 2019 raakte men nipt niet aan 5 euro. Dat laatste zal ongetwijfeld mee te wijten zijn aan de sterke conjunctuur in 2019.

Op een volgende slide worden dezelfde gegevens nogmaals uitgezet in termen van omzet over de laatste tien jaar. Van 2009 tot 2015 is er min of meer een stabilisatie, terwijl daarna de groei duidelijk opnieuw op gang komt. In een deel van de reconversieperiode heeft men er dan ook alles aan gedaan om productie te behouden, kwestie van daarna opnieuw te kunnen aansluiten met de groei. Op dezelfde grafiek geeft de rode lijn de gemiddelde procentuele kost weer die de producenten aan de REO Veiling betalen. Die bedraagt 2,3 percent op de omzet. Weinig andere actoren in de logistiek realiseren wat Vlaamse coöperaties doen tegen zo'n laag percentage.

1.2. Pleidooi voor een gebiedsgericht waterbeheer en Mestactieplan

Paul Demyttenaere vraagt zich af of er in 2025 nog preiteelt zal bestaan in West-Vlaanderen, al is dat vandaag nog een van de belangrijkste producten en zelfs de pijler van de West-Vlaamse tuinbouw. In 2019 was de preiteelt, voor wat de REO Veiling betreft, goed voor een netto-export van 30 miljoen euro. Maar dit dreigt verloren te gaan wegens problemen met het Mestactieplan, met gebrek aan adequate plantenbeschermingsmiddelen, met het vergunningenbeleid en met de beschikbaarheid van water bij occasionele droogte. Deze factoren bedreigen de landbouw in zijn bestaan, en de West-Vlaamse tuinbouwsector zal een volgende reconversie op eigen kracht niet halen. Maar liever dan subsidies te vragen voor reconversie, wil de sector een aantal maatregelen genomen zien om zichzelf te versterken.

De beschikbaarheid van water is een probleem, want wanneer er zich een droge periode voordoet worden er onmiddellijk restricties aangekondigd rond het gebruik van water in de tuinbouw. Maar het bufferen van water in bufferbekkens moet toch ook de mogelijkheid impliceren om water te gebruiken in droge periodes? Dat is een evidentie die men lijkt te vergeten. Water is ook te veel een moneymaker geworden, veeleer dan een beleidsinstrument. Landbouwers worden beboet als ze water gebruiken, daar waar ze eigenlijk aanzien zouden moeten worden als mede-beleidsrealiseerders. Landbouwers kunnen immers het verschil maken, mits er opnieuw vertrouwen ontstaat tussen de sector en het beleid. Maar bij veel beleidsmaatregelen wordt er eerst aan de boetes gedacht en pas daarna aan de eigenlijke beleidsinhoud.

In de groentenregio Midden-West-Vlaanderen wordt geen gebruikgemaakt van grondwater, maar wel van stuwwater om teelten te irrigeren. Dat stuwwater verzamelt zich op de Ieperiaanklei die zo'n vijf tot zeven meter onder de grond zit. Bij gebrek aan buffering in natte periodes stroomt dat stuwwater gewoon weg als oppervlaktewater. Stellen dat de grondwaterspiegel wordt aangetast door dit water in de zomer te gebruiken, is dan ook behoorlijk absurd.

Een gebiedsgerichte benadering moet gebaseerd zijn op de geologie van Midden-West-Vlaanderen, waar zich de Ieperiaanklei oppervlakkig situeert. Voor dat hele gebied kunnen er een aantal specifieke oplossingen geformuleerd worden voor verschillende problemen. Het gebied kenmerkt zich door een snelle afvoer van water naar het oppervlaktewater, hetgeen betekent dat er zich af en toe overstromingen voordoen. De landbouwsector kan hierop inspelen door samen met de overheid bufferbekkens aan te leggen. Gedeputeerde Bart Naeyaert streeft dit in West-Vlaanderen al na via een systeem van publiek-private samenwerking, waarin echter nog geen

oplossing voorzien is voor de grond die hiervoor moet worden afgegraven. Als er dus voor geopteerd zou worden om in een groter gebied behoorlijk wat bufferbekkens aan te leggen en men de producenten dit water ook vrijelijk zou laten gebruiken, zouden de bufferbekkens net leeg zijn op het moment dat men de meeste neerslag mag verwachten. Ze zouden dus leeg zijn net na het beregeningsseizoen, als het eerste drainagewater eraan komt. Dit zou dan even gebufferd kunnen worden om de natuur toe te laten zijn denitrificerend werk te doen. Dat systeem zou bij metingen iets verderop in het stroomgebied kunnen aantonen dat men tegelijk kan zorgen voor wateropvang, watervoorraad wanneer die het meest nodig is, en een teelt die zich kan ontwikkelen. Het genereert ook een oplossing ter bestrijding van de wateroverlast bij grote regenval waarbij het water in dit gebied relatief snel in de grachten komt. Het water kan worden gebufferd, waardoor hieraan ook een oplossing gegeven wordt. Dit veronderstelt dat men alle bestaande maatregelen terzijde schuift en vanuit de realiteit van het terrein opnieuw vertrekt vanaf een blanco blad. Dit betekent niet dat men elke landbouwer dan maar zijn gang laat gaan, want er moet wel degelijk opvolging zijn. Maar met een bredere aanpak, waarmee men drie, vier problemen tegelijk kan regelen, zal men ook tot een meer omvattende oplossing komen. De sector is daar vragende partij voor. De landbouwer kan in dat systeem beloond worden met gratis water terwijl hij aan de gemeenschap een goede bescherming tegen wateroverlast teruggeeft. Op die manier zullen de mensen op het terrein opnieuw achter het beleid komen te staan, samen met de lokale gemeenschap.

De tuinbouw in West-Vlaanderen en het Mestactieplan staan vaak haaks op elkaar, want het Mestactieplan zet niet in op goede agrarische praktijken en mist daardoor zijn doel. Een voorbeeld daarvan is het beleid inzake groenbemesting dat nefast is voor teelten die op het najaar gericht zijn. Een aantal winterteelten als prei, spruitkool, knolselder en sluitkolen kunnen hierdoor niet voldoende gevoed worden en zeker niet op het juiste moment. De dreiging van delokaliseren naar Noord-Frankrijk is meer dan reëel. En wellicht zullen het West-Vlaamse boeren zijn die die teelten daar zullen opzetten. Het Mestactieplan is vaak een verzameling van losse maatregelen die laag na laag werden opgestapeld. Men moet de hele oefening durven hernemen, vertrekkende van een wit blad, nadenkend over de manier waarop de sector en de overheid kunnen samenwerken.

Ook de gebiedsgerichte benadering moet sterker worden uitgebouwd. Het ontbreken van een lokale geologiebenadering maakt het huidige Mestactieplan inefficiënt. Efficiëntie ontbreekt als er gewerkt wordt met maatregelen die gelden voor het gehele land. Verder vertrekt men bij het Mestactieplan van de teeltbenadering en de groeiperiode van akkerbouwmatige teelten, die zonder nuance over de tuinbouwteelten worden gelegd. Het nemen van controlestalen medio oktober is bijvoorbeeld volkomen absurd voor teelten als knolselder, prei, spruitkool en bloemkool die op dat moment nog honderd à honderdvijftig eenheden stikstof moeten opnemen om tot volle groei te komen.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat op het terrein het vertrouwen in de overheid voor een stukje verdwenen is. De sector wil verantwoord werken, op basis van vertrouwen, en pas daarna met dwangmaatregelen. Enkel bij het in gebreke blijven is handhaving vereist. Het is ook storend dat weersomstandigheden die een impact hebben op de reststikstof, momenteel genegeerd worden. Afhankelijk van het weer kan de oogst stukken groter of kleiner uitvallen. Dat is echter een omstandigheid waar de landbouwer geen impact op heeft en die hij ook niet van te voren kan kennen. Het is storend dat maatregelen die sturen naar een goede agrarische praktijk worden ingevoerd met onwaarschijnlijk hoge begeleidende boeteclausules. Een voorbeeld hiervan is de invoering van het KNS-bemestingsadviesstelsel, wat op zich een goede maatregel is, maar het is moeilijk te verteren dat die werd ingevoerd samen met een boetemaatregel voor degenen die de norm niet halen. In

andere sectoren zou men zulks allicht niet overwegen. Het mestbeleid is in permanente evolutie, elke stabiliteit over een seizoen is zoek. Het voorbije jaar werden in juli 2019 de maatregelen voor het seizoen 2019 ingevoerd, na evaluatie in oktober, kwamen er vervangende maatregelen. Dit is onwerkbaar voor de telers en leidt ertoe dat bedrijven in West-Vlaanderen de openluchtgroenteteelten beginnen af te bouwen.

1.3. Gebrek aan effectieve gewasbeschermingsmiddelen

Aangaande de problematiek van de gewasbescherming in de tuinbouw, stelt Paul Demyttenaere dat het beleid te veel ad hoc gevoerd wordt, wat zorgt voor extreme teeltonzekerheid. Teelten als spinazie, struikbonen en kolen, zowel voor de versmarkt als voor de diepvriesindustrie, bestaan momenteel bij de gratie van de 120 dagenregeling rond een aantal fyto-middelen. Dit leidt tot een extreme onzekerheid en delokaliseren van teelten naar andere Europese regio's. Verder ontbreekt in de fyto-wereld momenteel ook elk tijdspad naar Beter Beschikbare Technieken. Dit is geen oproep om alles toe te laten, want de landbouwsector is dat stadium al lang voorbij. Maar het komt er op aan om samen te bekijken wat er qua nieuwe plantenbescherming in de pipeline zit, en om een realistisch tijdspad uit te werken daarnaartoe. Verder is in dit kader ook de Europese versnippering een probleem. Europa kent één Europees residubeleid, dat op zich degelijk is, maar het ontbreekt nog aan een Europees erkenningenbeleid en daardoor ook aan vrij verkeer van erkende middelen. Dit kost de sector erg veel geld. Een en ander impliceert overigens ook dat teelten, louter omwille van de erkenningen, kunnen verhuizen van de ene Europese regio naar een andere. En dat kan toch nooit de bedoeling zijn.

1.4. Een problematisch vergunningenbeleid

Dankzij een goede samenwerking tussen overheden en de tuinbouwsector komt er een glastuinbouwgebied gekoppeld aan de restwarmte van de verbrandingsinstallatie van de afvalintercommunale MIROM in Roeselare. Maar ook al hebben de overheid, de sector en de lokale besturen hier hard voor samengewerkt, toch heeft het hele project vijftien jaar in beslag genomen. Dat is behoorlijk frustrerend voor alle betrokkenen en hierdoor mist men kansen in Vlaanderen.

Een vlucht naar substraatteelt is waarschijnlijk het enige antwoord van de tuinbouw op het Mestactieplan, zeker bij openluchtteelten als prei. Maar in de zoektocht naar substraatteelten botsen producenten vaak op vergunningsweigeringen ten gevolge van heel vaak slechts één buur. Dit beleid is fnuikend voor de ontwikkeling en de groei van onze tuinbouwbedrijven.

2. Uiteenzetting door Jimmy Quiryne

2.1. Situering van de activiteiten van Quiryne Energy Farming

Jimmy Quiryne, zaakvoerder van Quiryne Energy Farming, toont een bedrijfsfilm om de activiteiten van Quiryne Energy Farming te situeren. Zo'n tien jaar geleden besliste het bedrijf om af te stappen van het eenrichtingsverkeer van de klassieke landbouw: veevoeder verbouwen, daarmee de koeien voeren, de koeien melk laten geven en die melk meegeven naar de fabriek. Men besloot om over te stappen naar een landbouwmodel dat duurzaam, economisch rendabel en circulair is.

Aan het begin van de keten staan nog steeds maïs en gras, als voer voor de 1200 koeien die drie keer per dag gemolken worden en per dag 30.000 liter melk opleveren. Die melk wordt niet meegegeven naar de fabriek, maar wordt op de Hollebeekhoeve dagvers verwerkt tot zuivelproducten – diverse producten, maar geen harde kazen – die binnen de 24 uur bij de klant zijn. Zo wordt de korte keten in de praktijk gebracht.

De mest van de koeien vormt de grondstof voor energieproductie in de eigen biogasinstallatie. Hiermee voorkomt men maximaal dat er methaan wordt uitgestoten en wordt via wkk op jaarbasis elektriciteit opgewekt voor 20.000 gezinnen. Met de daaruit resulterende restwarmte wordt de restfractie van de mest gedroogd tot er een NPK-meststof overblijft. Die NPK-meststof wordt verwerkt in de organische meststoffen die men zelf produceert en exporteert naar een vijftigtal landen. Op weekbasis vertrekken daarvan tachtig à negentig containers vanuit de haven van Antwerpen. Op die manier wordt in een duurzame oplossing voorzien voor het Vlaamse mestprobleem. Een deel van de mest gaat ook terug naar de eigen akkers, waar hij bijdraagt aan de productie van gras en maïs en waardoor de cyclus gesloten wordt.

2.2. Toelichting bij de diverse bedrijven van de Quiryne Groep

De Quiryne Groep werd opgezet door drie familieleden, twee broers en een neef. Jimmy Quiryne is de neef in kwestie. Alle drie waren ze actief in de landbouwsector op belendende bedrijven. Zo'n twaalf jaar geleden werd een grondige denkoefening gehouden over de richting die men uit wilde, welke problemen men kon verwachten en welke oplossingen er voor die problemen bestonden. De daaruit ontstane Quiryne Groep heeft een weloverwogen structuur voor circulair ondernemen, gewapend tegen volatiele markten. Het is een bedrijf dat sterk en stabiel wil zijn, de rendementen wil verbeteren en optimaliseren en gebruik wil maken van de uit dit alles resulterende schaalvoordelen. Het management is in deze constellatie extreem belangrijk. De problemen die zich op de meest uiteenlopende gebieden stellen, vereisen dat de juiste mensen op de juiste plaats zitten en dat alle neuzen in dezelfde richting staan. Modern management is dan ook een must.

De diverse bedrijven van de Quiryne Groep zijn ontstaan uit oplossingen voor uiteenlopende problemen die overwonnen moesten worden. Het gaat daarbij over een zevental bedrijven: Quiryne Agri Farming, Quiryne Dairy Farming, Quiryne Energy Farming, de Hollebeekhoeve, Q-trade M, Fertikal en restaurant De Bosduif.

Quiryne Agri Farming is een akkerbouw-loonwerkbedrijf dat instaat voor de teelt van de voedergewassen op een zo duurzaam mogelijke manier via precisielandbouw. Dat gebeurt door precisiebemesting met organische mest via gps en opbrengstmetingen bij het hakselen van maïs en gras. Per veld kan zo worden nagegaan waar de opbrengsten hoger dan wel lager zijn, om het aantal kubieke meter mest optimaal te kunnen verdelen.

Quiryne Dairy Farming is het landbouwbedrijf dat de 1200 melkkoeien beheert en instaat voor de melkproductie. Die productie wordt integraal verwerkt op de Hollebeekhoeve tot dagverse zuivel: alles, behalve zachte kazen. Het afvalwater van het bedrijf wordt mee verwerkt tot loosbaar drinkbaar water. Het is de bedoeling dat het terreinwater en het spoelwater van de melkinstallaties terug wordt verwerkt tot drinkbaar water voor de koeien. Daar is men momenteel volop mee bezig.

Bij Quiryne Energy Farming wordt de mest van de koeien, in combinatie met organisch afval, omgezet in elektriciteit en organische meststoffen. Van wat vroeger als afval werd beschouwd, worden hier dus twee grondstoffen gemaakt. Dit gebeurt via de productie van biogas.

Q-trade M is het transportvehikel van de groep. Ook hier wordt op een zo duurzaam mogelijke manier gewerkt. Op termijn streeft men naar transport op biogas.

Fertikal verwerkt de dikke fracties van de mest en de droge fracties tot organische meststoffen. Dit gebeurt in combinatie met mest van andere bedrijven uit heel Vlaanderen. Ook kippenmest wordt hier verwerkt.

Recent werd ook een restaurant geopend waar men de eigen producten in combinatie met streekkeigen producten aanbiedt. Allemaal samen vormen deze bedrijven de Quiryne Groep.

2.3. Toekomstgericht en circulair ondernemen

Quiryne Energy Farming laat zich voorstaan op zijn circulaire manier van ondernemen, die men al van bij de opstart zo'n tien à twaalf jaar geleden nastreeft. Verwerking van eigen mest, energieproductie en valorisatie van de mest waren hierbij de hoofdbetrachtingen. Vorig jaar werd het landbouwgedeelte in de Hollebeekhoeve doorgelicht door CO2logic. Dat resulteerde in het certificaat van CO₂-neutral company en CO₂-neutral product. Dat is een behoorlijk unieke prestatie, waar de groep erg trots op is.

De reden voor deze innovaties ligt voor de hand: er moest een toekomstgerichte oplossing komen voor de mest- en afvalwaterproblematiek. Daarom worden mest en digestaat van de vergister gedroogd met restwarmte, en opgewaardeerd tot organische meststof. Digestaat is vergiste biomassa en is een restproduct van de biogasproductie. Digestaat bevat water, levende en dode organismen en mineralen. Het afvalwater en de dunne fractie van de mest worden biologisch gezuiverd en gefiltreerd tot loos- en drinkbaar water. Ook de precisiebemesting op basis van een gps-signaal zal verder ontwikkeld worden en zal over enkele jaren volwaardig operationeel zijn. Met de technologische ontwikkelingen gaat het dus wel goed. Over de laatste twaalf jaar heeft men veel ervaring opgedaan en veel kunnen bijsturen. Naast mest en digestaat is men een vijftal jaren geleden ook de afvalwaterproblematiek beginnen aanpakken. In Merksplas wordt al het afvalwater, run-offwater en opgevangen regenwater biologisch gezuiverd in een groot bassin van 30.000 kubieke meter. Dit volume aan water kan nu reeds volledig hergebruikt worden om velden te beregenen of als reinigingswater. Over enkele jaren moet het ook kunnen aangewend worden als drinkwater voor koeien. Dit moet toelaten dat er over enkele jaren geen water meer uit de ondergrond wordt opgepompt.

2.4. Niet aangepaste wetgeving als rem op innovatie

De recuperatie van nutriënten blijft deels nog een uitdaging. Vooral voor stikstof is het een hele uitdaging om aan de bestaande wetgeving te voldoen. De mest kan gestript worden, waardoor er ammoniaknitraat geproduceerd kan worden dat identiek is aan het industriële product. Ook de stikstof kan gestript worden in een circulair procedé dat ecologisch, technisch en economisch haalbaar is en een oplossing genereert voor de mestproblematiek. Maar wettelijk gezien gaat het dan nog steeds over mest. Allicht zal hier op termijn wel verandering in komen, maar ondertussen zijn er, spijs de beschikbaarheid van de technologie, toch al flink wat jaren verloren gegaan.

De wetgeving zou beter moeten afgestemd worden op trends als circulariteit en cradle-to-cradle. In het verlengde daarvan moet de overheid bedrijfszekerheid bieden via toekomstgerichte wetgeving en kortere doorlooptijden voor vergunningsaanvragen. Nu lopen veel innovaties immers spaak op wettelijke hinderpalen. Voor bedrijven die willen innoveren is dit een slopend proces. Zonder bedrijfszekerheid wordt innovatie gefnuikt, want innovatie vraagt vaak grote investeringen waarvan het rendement niet altijd zeker is. De onzekerheid wordt nog vergroot omdat er bij verschillende instanties vaak verschillende visies bestaan. Een totaalvisie van de overheid over waar men in de toekomst naartoe wil, ontbreekt echter. Een dergelijke visie mag niet gebaseerd zijn op emotie, maar moet berusten op feiten, onderzoek en het vastleggen van doelen. Zonder een breed gedragen langetermijnvisie dreigen de bedrijven het vertrouwen en de moed te verliezen.

De ervaringen van de Quiryne Groep tonen aan dat er wel degelijk een betrouwbaar, betaalbaar, efficiënt en economisch haalbaar innovatiesysteem kan worden opgezet in een totaalconcept voor energieproductie, mestverwerking en water. Tien jaar hard werken, goed nadenken en innoveren heeft voor de groep geresulteerd in een sluitende systemische oplossing, die momenteel echter nog op wettelijke grenzen stuit, vooral qua ammoniakstrippen. Het is duidelijk dat de wettelijke categorisering van uit mest gewonnen ammoniaknitraat moet worden aangepast.

3. Uiteenzetting door Jacob Van Den Borne

3.1. Situering van het akkerbouwbedrijf op de Kempense zandgrond

Jacob Van Den Borne, zaakvoerder Van Den Borne Aardappelen-precisielandbouw, stelt dat precisielandbouw eigenlijk niets anders is dan een verzameling van hulpmiddelen om beter te kunnen boeren. Maar daarvoor zal men nog altijd het veld in moeten gaan en de handen vuil maken. Alleen zo kan men echt snappen hoe Moeder Natuur werkt.

Jacob Van Den Borne heeft een akkerbouwbedrijf op de Belgisch-Nederlandse grens. Tachtig percent van zijn boerderij ligt in België en ook zijn roots liggen in België. De Kempen, met zijn typische zandgrond, is zo'n zeventig jaar geleden ontgonnen als landbouwgebied en is rijkgemaakt door mest. Een van de basisparameters van zijn bedrijf bestaat er dan ook in dat hij samen met meer dan 160 veehouders uit de streek zijn landbouwplan rond krijgt. Mest is daarbij de grote drijfveer. Met zes personeelsleden worden jaarlijks zo'n 180 aardappelvelden van gemiddeld slechts drie hectare groot – vaak ook nog eens met zes hoekpunten – geteeld. Dit bracht een overlap van zo'n 13 procent met zich mee. Toen hij samen met zijn broer – de derde generatie ondertussen – in 2006 de boerderij overnam, lag het voor de hand dat men voor de groei niet kon terugvallen op het uitbreiden van het aantal hectares. Het enige alternatief was het verhogen van de opbrengst en kwaliteit van het bestaande areaal via precisielandbouw en precisietechniek.

3.2. Toepassing van precisielandbouw op het ritme van de natuur

Over de afgelopen veertien jaren werd grondig nagegaan waar precies in de teeltcyclus precisielandbouw kon worden ingezet. Aangezien in precisielandbouw, net als in andere economische sectoren, de opbrengstpotentie het basisgegeven is, vormen de opbrengstgegevens van het vorige jaar de basisdata voor het volgende jaar. Het begin van de cyclus situeert zich daardoor in de winter.

Een van de belangrijkste stappen is het in kaart brengen van de bodempotentie. De Kempense zandgrond is ontstaan door verstuiwing en vindt zijn origine in heidegrond. Daardoor heeft hij een heel gevarieerde bouwvoordiepte, die op haar beurt voor een belangrijk deel de potentie van de grond bepaalt. Alle percelen worden in kaart gebracht via een bodemscan waarbij de bodemgeleidbaarheid gemeten wordt. Aan de hand daarvan kan al vóór de teelt start, worden ingeschat wat de potentie van elke vierkante meter is. Die wil men niet enkel optimaal benutten, maar zo mogelijk ook vergroten. De zones die heel zanderig zijn, die een lager gehalte organische stof hebben, of hoger gelegen zijn, hebben extra meststof nodig. Daarop wordt variabele organische meststof uitgereden, liefst in compost of vaste stalmest, maar dat levert het probleem op dat het toevoegen van organische stof normaal moet gebeuren op het moment dat de natuur dat vraagt, namelijk wanneer de herfst begint. En dat mag wettelijk niet. De redenering die achter dit verbod schuilt is op het eerste gezicht logisch, want de oogst is dan binnen. Maar toch mag men niet uit het oog verliezen dat het noodzakelijk is dat de bodem altijd groen blijft. Daarom wordt elke winter 600 hectare groenbemesters gezaaid om de bodem vruchtbaar te houden en het bodemleven te voeden. Want dat is wat een

groenbemester doet: hij houdt restnitraat vast en voedt de bodem gedurende de hele winter op een natuurlijke wijze, want anders sterft het bodemleven.

Een ander probleem is verdichting van de bodem die op verschillende dieptes kan optreden. Vaak wordt gedacht dat verdichting vooral een probleem is bij kleigronden, maar uit metingen blijkt dat zandgronden daar nog gevoeliger aan zijn, want zij hebben geen natuurlijke processen die die verdichting kunnen tegengaan. Het enige natuurlijke proces dat men in de Kempen kan inzetten is de groei van wortels, terwijl er bij kleihumus van nature sprake is van krimp en zwel.

Een mogelijke oplossing om verdichting te voorkomen is 'controlled traffic farming': op een vast rijspoor rijden op de velden. Deze techniek wordt al langer toegepast, vooral op armere landbouwgronden. Dit wordt wereldwijd toegepast van Australië tot Nederland, en wordt wel eens 'boeren op hoge hakken' genoemd. Vertrekkend uit de huidige landbouwpraktijk werd de bandbreedte opgetekend van alle machines die in het seizoen worden ingezet en er werden ook machines aangeschaft met bredere banden. De bodem wordt dus op een uitermate technische manier benaderd zodat altijd op dezelfde sporen kan worden gereden met zo weinig mogelijk druk. De verdichting wordt zo onder een norm gehouden die toelaat dat de wortels nog kunnen groeien. Daarbij mag niet vergeten worden dat bij het rijden over de bodem, tegelijk ook de lucht uit de grond gereden wordt, wat nefast is voor het bodemleven. Dat is ook de reden dat het rijden op een vast rijpad een aanzienlijke opbrengststijging met zich brengt voor de zones waar niet gereden wordt. Bij het toepassen van een eenjarig 'controlled traffic'-systeem is er een beperkte opbrengststijging tussen de 1 en 5 procent op de plekken waar niet gereden wordt. Doet men dit jaar op jaar opnieuw, dan kan men zelfs tot opbrengststijgingen van 20 procent komen. Het enige dat daarvoor nodig is, is een combinatie van discipline en de juiste machines. Maar er is ook een flexibele wetgeving nodig. De grootste uitdaging is niet meer van technische aard, maar ligt in de wettelijke restricties op het maximaal benutten van de potentie van de grond. Dit levert problemen op, waarvan het mestprobleem er een is.

Er zijn wel degelijk afnamemogelijkheden voor de mest, want Van Den Borne Aardappelen leeft van de samenwerking met de sector van de veehouderij. Maar de manier waarop mest wettelijk gezien mag worden aangeleverd en gebruikt, heeft maar weinig uitstaans meer met de natuur. Drijfmest moet bijvoorbeeld geïnjecteerd worden, wat nefast is voor het bodemleven. Ervaring heeft immers geleerd dat drijfmest bestaat uit twee componenten, die men nog het liefst gescheiden zou uitrijden. Het gaat dan om het uitrijden van de vaste vorm in het najaar voor de groenbemester, en het uitrijden van de urinevorm tijdens de teelt. Het is ook aangewezen om de mest niet vóór de teelt uit te rijden, want de bodem en de planten kunnen niet in één keer voor drie maanden voeding absorberen. Maar bij het uitrijden van mest tijdens de teelt stelt zich het probleem van ammoniakemissie naar de lucht.

3.3. Precisielandbouw en wettelijke normen

Er stellen zich problemen van technische aard die opgelost kunnen worden. Jacob Van Den Borne gaat daarbij zelfs zover dat hij over tien jaar liefst geen kunstmest meer zou gebruiken op zijn boerderij. Die visie is haalbaar, mits hij dierlijke mest mag aanwenden op een manier en een tijdstip dat zijn gewassen erom vragen. Zo kan bijvoorbeeld al bij het uitrijden van de nutriënten gemeten worden, want mest is geen uniform product omdat wij zelf een erg gemengd mestproduct gecreëerd hebben. Het zou beter zijn om mest te raffineren, of misschien zelfs te scheiden aan de bron. Op die manier kunnen de natuurlijke producten veel beter en efficiënter worden ingezet. Dat helpt meteen ook om de emissies te reduceren.

Om de potentie van elke vierkante meter grond optimaal te benutten, wordt er variabel gepoot en gezaaid. Naarmate de potentie van de grond groter of kleiner is, kan er immers meer of minder geplant worden. Bij Van Den Borne realiseert men dat op drie verschillende manieren: in de spuitpaden die worden aangelegd om met vaste rijpaden te kunnen werken, in de schaduwzones en op de verschillende bodemzones worden telkens de plantafstanden aangepast.

Ook berekening is in de Kempen bijzonder belangrijk. Het immense neerslagtekort van de laatste twee jaren vormde een grote uitdaging. Gelukkig zijn aardappelen een watervriendelijk gewas. Voor een hoge productie is er zo'n 600 millimeter nodig, terwijl er gemiddeld 800 millimeter neerslag valt. De akkers die soms onder water staan, zullen de grondwaterstand weer aanvullen. Maar ook hier speelt de regelgeving weer een grote rol. Mocht er een restrictie op grondwatergebruik komen, zou dit nefast zijn voor het bedrijf en ook niet fair. De landbouw kan ongeveer 800 millimeter water bergen en onttrekt maar 600 millimeter. Bovendien gebeurt dat onttrekken ook nog eens op een bijzonder verantwoorde manier. Het bedrijf heeft een aantal bodemvochtstations en in alle mogelijke hoeken staan sensoren. Die worden gekoppeld aan bodemscans, weergegevens en een voorspellingssysteem. Dit technologische huzarenstuk laat toe om de planten op het exacte moment de exacte hoeveelheid water te geven. Een en ander wordt ook gemeten op verschillende dieptes en sinds 2006 ingevoerd in een systeem met een berekening per plant.

Dit systeem resulteerde in de op het eerste gezicht eigenaardige conclusie van een gestegen waterbehoefte per hectare. Door de inzet van technologie wordt er nu frequenter berekend, maar met veel minder water per berekening, en afgestemd op de potentie van de grond. De Kempische potentie ligt echter heel hoog, waardoor er met meer water per hectare ook proportioneel veel grotere oogstopbrengsten gerealiseerd worden. Omgerekend in watergebruik per ton aan opbrengst, blijkt het watergebruik op die manier 30 percent lager uit te vallen. De regelgeving zou hiermee rekening moeten houden, in plaats van te werken met de gebruikelijke vaste normering per hectare. Een toekomstgerichte regelgeving zou daarom moeten normeren op opbrengst en niet op bebouwde hectares. Enkel op die manier kan men de boer die het beter en efficiënter doet, ook echt gaan belonen. Achterliggende meet- en regelsystemen blijven in die hypothese nodig, maar ook die beheert de boer zelf, en elk meetinstrument kost geld.

Na veertien jaar precisielandbouw leert Jacob Van Den Borne nog altijd bij. Daar waar hij eerst dacht dat techniek de oplossing was, is techniek eigenlijk maar het hulpmiddel gebleken. Om tot een echte oplossing te komen, moet men kijken naar de gewassen. Sinds 2012 is een bemonsteringsprogramma operationeel waarbij alle percelen om de twee weken bezocht worden en alles gemeten wordt. Met die meetgegevens wordt een database gevoed om de opgedane kennis te digitaliseren en terug te brengen in de bedrijfsvoering. Deze gegevens worden ingezet bij de berekening, de bemesting, de oogst en de inschuring. Het volledige managementsysteem is datagedreven en kan ook gecontroleerd worden op die data. In dit systeem is de landbouwer eigenaar van zijn eigen data. Hij kan die data ook te gelde maken.

3.4. Gebruik van effectieve gewasbeschermingsmiddelen en gedoseerde toediening van meststoffen

Een andere bedreiging is het gebrek aan effectieve gewasbeschermingsmiddelen. Men kan immers geen diquatdibromide of Reglone meer gebruiken voor het doodspuiten van aardappelloof, wat ervoor zorgt dat de aardappelen een betere schil ontwikkelen en beter kunnen bewaren. De laatste jaren werden heel wat inspanningen geleverd om die Reglone toch te kunnen behouden. Zo is men aan de slag

gegaan met variabele spuittechnieken om de noodzakelijke dosis Reglone (normaal liter drie liter per hectare) te kunnen verlagen. Daarvoor zijn drones ingezet, gedetailleerde kaarten opgesteld en speciale spuitmachines ingezet. Zo wil men komen tot 'on the spot spraying' of plantspecifiek spuiten. Dit resulteerde in een drastische reductie van het middelengebruik tot zo'n 0,6 liter Reglone per hectare. Maar die inspanningen zijn voor niets geweest, aangezien het middel in zijn geheel werd verboden. Het is spijtig dat deze middelen op basis van emotie gebannen worden, ten koste van een hele sector. Eenzelfde discussie heeft zich in Europa ook voorgedaan rond glyfosaat, gekend onder de naam Roundup, dat eveneens noodzakelijk is in de landbouw. Veel van de groenbemesters moeten immers doodgespoten worden om het bodemleven te behouden. De Kempense bodem kan namelijk enkel overweg met afgestorven materiaal. Daarom moeten groenbemesters worden doodgespoten en verhakseld, om daarna opnieuw als bodemvoeding in de grond te worden gebracht. Zonder Roundup lukt dit niet meer. Inzet van technologie veronderstelt met andere woorden een samengaan van de behoeften van de natuur met de beschikbare middelen.

3.5. Een praktijkcentrum voor precisielandbouw

Elk jaar herbegint er een nieuwe cyclus en leert men nog nieuwe dingen bij. Maar het is problematisch dat nog te weinig landbouwers aan precisielandbouw doen, want daardoor komen de investeringen in allerlei technische oplossingen niet echt van de grond. De bedrijven uit de technologiesector kunnen wel de technologie leveren, maar wachten op een sector die hun producten in voldoende hoeveelheden afneemt. Om dat probleem aan te pakken heeft Van Den Borne een praktijkcentrum voor precisielandbouw opgestart. Dat heeft twee doelen: andere landbouwers overtuigen van de meerwaarde van de technologie en hen helpen op de weg daarnaartoe. Dat is erg belangrijk als men weet dat ongeveer de helft van de technologie die in het verleden werd ingezet, niet echt bleek te werken. Voor mensen die hiermee willen starten is het bepaald niet motiverend als ze een niet effectief stuk techniek kopen. Verder investeren ligt dan niet voor de hand. Het praktijkcentrum heeft de kennis in huis om te voorkomen dat men zo'n fout maakt. Een andere belangrijke activiteit van het praktijkcentrum is gelegen in de proeven die het uitvoert voor de toeleverende industrie. Zij zijn immers ook op zoek naar bewijzen van de effectiviteit van hun producten. Die bewijsvoering wordt geleverd aan de hand van precisietechnologie en vertrekkend vanuit een bodemscan. Om een en ander te kunnen vergelijken moet men immers van eenzelfde bodem vertrekken, en voorafgaandelijk meten is dus noodzakelijk. Er wordt in de loop van het proces gebruikgemaakt van drones en van sensoren, en op het einde wordt er een opbrengstmeting en een eindrapport gemaakt. Daaruit kan bijvoorbeeld blijken dat de gebruikte toevoeging aan de mest wel degelijk resultaat had. Men ziet ook de aardappelopbrengst in een van de betere aardappeljaren, waarbij kan vastgesteld worden dat het toevoegen van een gecoate meststof tot een geweldige opbrengststijging kan leiden, zonder dat er uitspoelingspotentieel is.

Er wordt met een groot aantal bedrijven, instanties, onderzoeks- en onderwijsinstellingen samengewerkt. Op de boerderij is er verder ook een eigen studentenhuus, wat toelaat om tot twintig studenten per jaar te ontvangen. Die studenten komen later terecht in de precisielandbouw. Uit ervaring blijkt dat er een grote behoefte is aan opleiding in precisielandbouw. De techniek is er al, maar hoe daarmee moet worden omgegaan blijft voor velen een vraagteken. Daarom wordt het opstarten van een eigen opleiding in de toekomst niet uitgesloten.

4. Uiteenzetting door Alex Floré

4.1. Situering van CSA zelfpluktuin Rawijs

Alex Floré, zaakvoerder van CSA zelfpluktuin Rawijs, kwam in 1978 als derde generatie in het sierteeltbedrijf met hoofdzakelijk azalea's. In 2013 werd het een CSA zelfpluktuin die overschakelde van sierteelt naar groententeelt. Naast 'community-supported agriculture' gebruikt hij graag de naam 'community-shared agriculture' of deellandbouw. Het idee erachter is dat, als de kosten gedekt zijn, de opbrengst gedeeld wordt. De naam Rawijs staat daarbij voor een samentrekking van radijs en een wijs concept.

De overschakeling van sierteelt naar groententeelt was in 2013 niet evident in Oost-Vlaanderen, in een streek die bekend stond om zijn sierteelt, maar die ook veel leegstand kende. Zijn bedrijf viel toen onder 'creatieve innovatie in het kader van de leegstand' en kreeg vaak bezoek om de evolutie ervan te beoordelen. Vooral de introductie van de korte keten en het rechtstreekse contact met de klanten die bijna allemaal in de omgeving woonden, was nieuw. De ongeveer honderdvijftig deelnemende gezinnen betalen ook vooraf voor de oogst die nog moet komen, zodat Rawijs zaaigoed, compost en pootgoed kan kopen en de groenten op een gezonde en biologische wijze kan verzorgen. Zij betalen ook een eerlijk loon voor het opkweken van tachtig tot honderd verschillende soorten groenten.

Op het einde van het seizoen liggen de cijfers ter inzage van de deelnemers. In het verleden werd daarbij door de deelnemers zelfs aangedrongen op een hoger loon voor de medewerkers van Rawijs, om het risico te verkleinen dat het bedrijf met de activiteiten zou stoppen en de deelnemers zonder toevoer van biologische groenten zouden vallen. Door het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd werd een tweejarig proces opgestart zodat de deelnemers kunnen instappen in een op te richten coöperatieve vereniging.

4.2. Kweken van gezonde producten waar de deelnemers bij betrokken worden en met een educatieve functie

De biologische en participerende werkwijze zorgt ervoor dat de deelnemers respect hebben voor de geteelde producten. Er wordt niet gestreefd naar een maximale opbrengst per hectare, of naar komkommers die in het bakje van de groenteveiling passen, maar naar het kweken van gezonde en smaakvolle groenten. Deze formule slaat aan, want de eerste CSA werd in 2007 opgestart, terwijl er in 2020 reeds meer dan vijftig bestaan, met dit jaar nog een opstart van acht bedrijven. CSA slaat daarbij niet alleen op groententeelt. Er zijn bloemen- en kruidenbedrijven, zuivelbedrijven, gemengde boerderijen en zelfs een vleesboerderij. De gemeenschappelijke deler is respect voor gezonde producten, leven met de hartslag van de natuur, en een educatieve functie waarbij de deelnemers worden betrokken zodat ook zij de waarde van een gezonde voeding leren kennen en appreciëren. Elk jaar worden ook Landwijzerstudenten begeleid met een opleiding in biodynamische landbouw. Veel van deze studenten starten later een eigen bedrijf, maar het voorname obstakel daarbij is het verwerven van landbouwgrond.

Rawijs bewerkt 2,5 hectare, waarvan 6600 m² serres. Rawijs werkt zonder pesticiden en zonder kunstmest aan een gezonde bodemvruchtbaarheid. De winterse groenbemesters moeten daarbij niet gedood worden met pesticiden, maar worden op biologische wijze in de gezonde bodem verwerkt. Rawijs werkt ook met vaste rijpaden om de bewerkte bodem niet nodeloos samen te drukken. De rijpaden zijn maar 1,5 meter breed omdat de akkers toegankelijk moeten zijn voor machines, maar ook voor deelnemers bij zelfplukactiviteiten.

4.3. Delen van kennis

CCBT organiseert om de twee jaar een techniekdag biolandbouw, samen met onder andere proefcentrum fruit, proefcentrum Roosdaal, proefcentrum groententeelt en Inagro. Daarbij gaat er ook aandacht naar het ombouwen van alledaagse toestellen naar eenvoudige betaalbare machines voor een efficiënte bedrijfsvoering bij kleinschalige landbouw. In 2018 won Rawijs de innovatiewedstrijd met het ombouwen van afgedankte elektrische rolstoelen naar een machine waarmee op een gemakkelijke wijze onkruid kan worden verbrand terwijl de rolstoel op een constante snelheid over de vaste rijpaden evolueert. Op eenzelfde wijze werden ook elektrische rolstoelen omgebouwd tot wiedbedden, waarbij liggend kan worden gewied. Er werd ook een elektrische schoffelmachine gebouwd die wordt aangedreven door zonnecellen.

Rawijs stelt zijn kennis ter beschikking van collega's die zelf ook hun eigen machines in elkaar willen knutselen. Andere deelnemers stellen hun ervaring ter beschikking, zoals een eenvoudige techniek om aardbeien te planten, of het bouwen van een zeer eenvoudig en goedkoop gps-systeem voor tractoren. Bioforum speelt daarbij een intermediaire rol via de bedrijfsnetwerken om kennisdelers en geïnteresseerden met elkaar in contact te brengen.

Wegens de kleine omvang van een biobedrijf, het uitsluiten van thuiswinkels, de grote administratieve last en het beperkte bedrag van de technische verbouwing, komen biobedrijven meestal niet in aanmerking voor investeringssteun, wat eigenlijk een vorm is van concurrentievervalsing.

5. Vragen van de commissieleden

5.1. Tom Ongena

Tom Ongena onthoudt uit de uiteenzettingen dat innovatie quasi steeds gepaard gaat met een sterk management, dat de restricties op het waterverbruik nader moeten worden onderzocht en aan regionale bodemverschillen moet worden aangepast, dat het vergunningenbeleid korter op de bal moet spelen en dat de wetgeving veel sneller moet inspelen op nieuwe evoluties, al leert het verbod op glyfosaat dat men misschien toch wel wat te snel is gegaan.

De veilingen moeten creatief blijven om een meerwaarde te kunnen bieden voor de teler die zijn producten aanbiedt. In welke richting moet die innovatie gaan? Staat een veiling haaks op een circuit als de korte keten of zijn er mogelijkheden tot samenwerking? De REO Veiling bouwt momenteel aan Agrotopia, met een dakserre bovenop het gebouw. Speelt men hiermee reeds in op de nieuwe trend van stadslandbouw? De veilingen werken samen met enVie Atelier om voedselverspilling tegen te gaan. Hoe schat de veiling het belang van dit soort projecten in voor de eigen werking?

Quirynen Energy Farming is een mooi voorbeeld van schaalvergroting en innovatie op het vlak van circulaire economie, waardoor op economisch maar ook op ecologisch vlak nieuwe kansen worden gecreëerd. Hoe moeilijk was het om voor deze vernieuwing en schaalvergroting de nodige fondsen te werven? En nam het bedrijf met deze drastische vernieuwingen geen groot risico?

5.2. Mieke Schauvliege

Mieke Schauvliege verwijst naar Paul De Myttenaere die pleit voor een gebiedsgerichte benadering inzake waterverbruik en aanwending van mest. Welke rol moeten de landbouwer en de overheid hierin spelen? De zomerdroogte zal eerder de regel dan de uitzondering worden en het is de taak van de overheid om zich

hiertegen te wapenen. Mieke Schauvliege deelt het pleidooi voor een nieuwe benadering van de mestproblematiek. Zijn er concrete voorstellen die aan het beleid kunnen worden meegegeven? En hoe heeft CSA zelfpluktuin Rawijs zich tegen de waterschaarste gewapend?

5.3. Ludwig Vandenhove

Ludwig Vandenhove betreurt dat de hoorzitting over innovatie eigenlijk meer een klaagzang is tegen het overheidsbeleid inzake waterbeheer en mestaanwending. De aanwending van Roundup is een bedreiging voor de volksgezondheid en ook de toekomst van de landbouw wordt hiermee op de helling gezet. De opmerkingen die geformuleerd werden over de lange doorlooptijd van vergunningen, gebrekkig waterbeleid, problematische regelgeving inzake mestaanwending en mestverwerking, gebrek aan effectieve pesticiden tegen onkruid en dergelijke, moeten eigenlijk niet in het parlement geformuleerd worden, maar moeten aan de bevoegde ministers worden voorgelegd. Het zou dan ook goed zijn indien de bevoegde ministers aanwezig zijn op hoorzittingen die deze richting uitgaan.

Moet in de besprekingen over het nieuwe GLB en de Green Deal niet uitdrukkelijk worden gefocust op de overlevingskansen van kleine landbouwbedrijven en de rol van biologische landbouw, korte keten en CSA-boerderijen?

5.4. Joke Schauvliege

Joke Schauvliege merkt aan de verschillende uiteenzettingen hoe divers de landbouwsector is. Iedere ondernemer kiest zijn eigen bedrijfsmodel, maar elk model genereert zijn eigen mogelijkheden en noden. Elk model moet ook functioneren binnen de regels die de overheid oplegt, en in die zin verschilt de landbouwsector niet van andere sectoren. Innovatie botst in alle sectoren op de grenzen van de wetgeving die moeten verlegd worden, en de regels die het GLB oplegt worden vaak als een keurslijf ervaren in een aantal praktische toepassingen. Toch is het de taak van de overheid om randvoorwaarden op te leggen die bepalen wat de druk mag zijn op bijvoorbeeld het water, de bodem, residuen in producten en luchtkwaliteit. Het is daarbij altijd een moeilijke balans om enerzijds innovatie toe te laten en anderzijds binnen Europa een goede volksgezondheid en een gelijk speelveld te garanderen. Maar de oplossingen kunnen ook vanuit de bedrijfswereld zelf worden aangereikt. Zijn er gesprekken tussen verschillende pionierende sectoren of bedrijven over de landsgrenzen heen om op Europees niveau aan aantal oplossingen aan te kaarten?

5.5. Steven Coenegrachts

Het verheugt *Steven Coenegrachts* dat geen enkele spreker heeft aangedrongen op meer financiële ondersteuning, maar dat iedereen zich focuste op de mogelijkheden om de innovaties concreet te kunnen uitvoeren. Daarbij werd haast unisono verwezen naar de traagheid van de wetgeving, en daar ligt dan de uitdaging van het parlement om de wetgeving meer toekomstgericht en flexibel te maken, zonder in te boeten op algemene doelstellingen als bijvoorbeeld volksgezondheid, biodiversiteit, water- en luchtkwaliteit.

Jacob Van Den Borne focuste op precisielandbouw die sterk steunt op datacollectie en -verwerking. Het verhandelen van data is een nieuwe sector. Vandaar de vraag of hij eigenaar is van alle data over zijn bedrijf, inclusief de data die eventueel via loonwerkers worden verzameld. Worden zijn data ook verhandeld of eventueel geruild met data van andere bedrijven die nuttig zijn voor het eigen bedrijf? Zijn er in die zin suggesties voor aanpassing van de wetgeving?

Grondverwerving is een algemeen probleem in de landbouw, en vooral voor starters. Die problematiek werd ook specifiek aangekaart door de CSA zelfpluktuin Rawijs, want veel potentiële starters worden geremd door gebrek aan grond of huren landbouwgrond waarop ze niet de investeringen durven doen die een toekomstgericht bedrijf nodig heeft. Zijn er suggesties om wettelijke belemmeringen uit de weg te ruimen bij de omzetting van de Pachtwet?

5.6. Sofie Joosen

Sofie Joosen hoorde in vier verschillende bedrijven haast gelijklopende suggesties om innovaties te ondersteunen, ondanks de verschillende landbouwsectoren waarin ze actief zijn. De heer Van Den Borne is actief in Vlaanderen en Nederland. Heeft hij suggesties voor het Vlaamse beleid inzake elementen die volgens hem in Nederland beter geregeld zijn dan in Vlaanderen?

5.7. Tine van der Vloet

Tine van der Vloet vraagt of de ondernemers zich door de overheid voldoende gesteund voelen om hun innovaties qua kennisdeling of het ter beschikking stellen van expertise verder uit te werken. En in welke mate is schaalvergroting op zich een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen innoveren? Innoveren vraagt immers een investeringsrisico dat een bedrijf zelf moet kunnen dragen.

5.8. Tinne Rombouts

Tinne Rombouts wijst erop dat het niet eenvoudig is om de wetgeving af te stemmen op alle uitdagingen die zich in de meest verschillende bedrijven kunnen aandienen. Zijn er voorbeelden uit het buitenland over een wetgeving die het voor bedrijven mogelijk maakt om flexibeler te werken? Ligt de oplossing in het aanduiden van een aantal proefbedrijven die dan in een regelluwe zone kunnen gesitueerd worden? In welke mate heeft de schaal van het bedrijf invloed op de mate waarin innovaties kunnen toegepast worden? Op welke wijze kunnen innovatieve toepassingen gedeeld worden met andere landbouwers zodat de landbouw op een hoger niveau kan worden getild?

De veilingen stellen een aantal kwaliteitseisen waaraan aangeleverde producten moeten voldoen: vorm, kleur, smaak, gewicht en dergelijke. Dit stelt landbouwers voor bepaalde uitdagingen om hieraan te kunnen voldoen. In welke mate kan een dialoog tussen veilingen en landbouwers ertoe leiden dat een aanpassing van de kwaliteitseisen een milieuvriendelijker manier van telen tot gevolg heeft? Misschien geldt dit ook voor de wetgeving die blijkbaar achterop hinkt inzake aanwending van kunstmest en dierlijke mest en periodes waarin er kan bemest worden. En welke resultaten geeft het toepassen van precisielandbouw bij Van Den Borne Aardappelen op het vlak van nitraatresiduen?

5.9. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen waardeert dat de kennis inzake innovaties vooral bij Rawijs vlot met collega's wordt gedeeld om de sector in zijn geheel meer kansen te geven. Dat verhaal ligt anders bij Van Den Borne Aardappelen dat heel veel heeft geïnvesteerd in precisielandbouw en dataverwerving, en deze kennis ook economisch wil valoriseren. Maar data kunnen een beleid pas vooruit helpen als ze ook gedeeld worden. Zijn er oplossingen om beide elementen met elkaar te verzoenen?

De klagzang over de regelgeving is enigszins verwonderlijk omdat landbouw net een sector is waar de landbouwers via hun vertegenwoordigers mee inspraak hebben bij het opmaken van de regels. Wat is er dan misgegaan in de overlegprocedures? Ligt de oorzaak dan bij de zeer uiteenlopende benaderingen voor bijvoorbeeld fruit,

groenten, veilingen, biologische landbouw, industriële landbouw, mestverwerkers en dergelijke?

Hoe wordt de inplanting precies gekozen indien Quirynen Energy Farming een nieuw bedrijf wil opstarten? Primeert de inplanting in een regio met de meest passende regelgeving voor het bekomen van vergunningen boven de economisch ideale ligging? De circulaire landbouw en de innovatieve technieken voor mestverwerking creëerden voor Quirynen een internationale afzetmarkt. Hoe staat de firma zelf tegenover de regels inzake mestverwerking en de fraudegevoeligheid van de sector?

CSA-bedrijven en biologische landbouwers kunnen nog steeds de vraag van de consument niet volgen. Wat heeft deze sector nodig zodat men de vraag zou kunnen volgen?

In hoever heeft elk van de sprekers een beroep kunnen doen op overheidssteun om de gewenste innovaties en investeringen te kunnen realiseren? Waar bleef de overheid volgens hen eventueel in gebreke?

5.10. Bart Dochy

Bart Dochy gaat als commissievoorzitter in op het betoog van Ludwig Vandenhove. Een hoorzitting heeft tot doel om de kennis van commissieleden te verrijken en een beter inzicht te krijgen in de sector. Daarbij is het niet noodzakelijk de bedoeling om van de sprekers een laudatio te horen over hoe goed de wetgeving wel zou zijn. Elk parlamentslid kan vervolgens aan de slag met de informatie die werd ingewonnen, via schriftelijke of mondelinge vragen, interpellaties, conceptnota's, voorstellen van decreet en om het even welk initiatief dat het Reglement van het Vlaams Parlement hem toestaat. Elke minister wordt via het commissieverslag ook op de hoogte gebracht van wat in de commissies wordt gezegd.

6. Antwoorden van de sprekers

6.1. Paul Demyttenaere

Paul Demyttenaere is van opleiding bodemkundige en heeft veel respect voor geologen. Hij wou in zijn uiteenzetting meegeven dat er te weinig rekening wordt gehouden met wat geologen vooropstellen. En dat is dat in bepaalde regio's de ondergrond zo is samengesteld dat de bovengrondse effecten anders zijn dan gemiddeld. Een gebiedsgerichte benadering zou met deze gegevens rekening moeten houden en dat kan, want de geologie van Vlaanderen is al heel lang in kaart gebracht. Specifiek voor West-Vlaanderen is er op de meeste plaatsen een laag van Ieperiaanklei die ondoordringbaar is voor water dat er dus als stuwwater bovenop blijft staan. Van deze situatie kan gebruikgemaakt worden om water tijdelijk te bufferen, naar de zomer toe en bovendien zal tijdens deze stockage ook denitrificatie plaatsvinden, waardoor een positieve invloed ontstaat op het nitraatgehalte in het afgevoerde water. Dat water is geen grondwater maar oppervlaktewater dat in natte periodes best wordt gebufferd om overstromingen te voorkomen en als voorraad om in droogteperiodes te worden aangewend voor beregening. Droogteperiodes zijn immers voorspelbaar want ze komen hoofdzakelijk voor tijdens zomerperiodes. Het is ook voorspelbaar dat het eerste drainagewater rijk aan nutriënten is. Een aparte buffering ervan opent mogelijkheden voor specifieke behandeling. In de anaerobe laag tussen modder en water kunnen bacteriën hun werk doen. Met die kennis kan gebiedsgericht gewerkt worden om zowel landbouw als milieu een handje te helpen.

De huidige mestwetgeving vertrekt vanuit een groot kader dat niet gebiedsgericht werd opgebouwd. In West-Vlaanderen verbouwt men typische winterteelten zoals prei, knolselder, bloemkool en spruiten. Die blijven in de winter nog groeien en

hebben dus nog voeding nodig. Daarin verschillen ze van bijvoorbeeld aardappelen die na de zomer geen voeding meer nodig hebben. Technologisch is het mogelijk om via bodemanalyses en monitoring van de teelt te bepalen hoeveel meststof wanneer nog nodig is. Maar het Mestactieplan is zo niet opgebouwd, want vanaf 1 september mag er nergens meer bemest worden. Op deze wijze duwt het Mestactieplan winterteelten uit de markt en zullen die binnenkort vanuit het buitenland moeten aangevoerd worden, waar het nu nog importproducten zijn. De combinatie van wetgeving en precisielandbouw zou er in de toekomst moeten toe leiden dat op het juiste moment de juiste hoeveelheid bemesting op de juiste plaats kan worden aangewend.

Innovatie kan ook inhouden dat een crisismoment wordt aangegrepen om traditionele werkprocessen, traditionele teelten of traditionele handelspartners in vraag te stellen om alles anders te proberen aanpakken. Het hoeft immers niet altijd over nieuwe technologie te gaan.

Veilingen en coöperaties hebben zeker nog een toekomst. Coöperatie betekent samenwerken en dat is in een kleinschalige maar hoogtechnologische landbouw als in Vlaanderen zeker noodzakelijk. De sector, producenten en de overheid staan hier helemaal voor open, en dat geldt zowel voor kleine als grotere bedrijven. Maar een hoogtechnologische landbouw betekent een landbouw met heel veel kapitaalinzet. Daarom is het vergunningenbeleid zeer belangrijk, wat betekent dat de vergunningen moeten gegeven worden waar de landbouw plaatsvindt, en niet op plaatsen die op plannen voor nieuw in te richten zones worden uitgetekend. Het glastuinbouwgebied voor Roeselare heeft ongeveer vijftien jaar overleg gevraagd vooraleer de nodige vergunningen werden afgeleverd. Dat is te lang voor een dynamische landbouw.

Onze landbouwsector is haast verplicht om samen te werken, om zo te kunnen concurreren met grotere bedrijven. De REO Veiling heeft een totaalomzet van 250 miljoen euro per jaar, waarvan 200 miljoen euro waarde groenten en fruit. Agreal, een coöperatie in Normandië, heeft alleen al voor zijn groentenpoot een jaaromzet van 1 miljard euro. Sinds 1999 werken de drie grote Vlaamse groenteveilingen BelOrta, Hoogstraten en REO Veiling samen onder de koepel LAVA, met eigen middelen en met steun van de EU, om de kwaliteit, de administratie, de verkoop en de marketing beter te beheersen. De LAVA-app heeft als doel de verschillende data en gegevens van producenten en veilingen samen te brengen en onderling uit te wisselen. Een ander element van deze app is de communityvorming. De tuinbouw in Vlaanderen heeft een delokale productie, maar een gecentraliseerde afzet. Dankzij de LAVA-app kunnen de gegevens van de individuele producenten worden verzameld om hen dynamischer en vernieuwend op elkaar te laten inspelen. Als de LAVA-app succesvol blijkt, kan dit systeem in een volgende fase ook voor andere landbouwsectoren buiten de coöperaties worden ingezet.

Agrotopia is een samenwerking tussen UGent, Inagro en REO Veiling, als onderzoeksfaciliteit voor de moderne glasbouw op het dak van de veiling, met aandacht voor de modernste technieken als ledverlichting, recuperatie van restwarmte, efficiënt waterbeheer en dergelijke. In dit project worden ook de producenten rechtstreeks betrokken. Het moet een demo-omgeving van vernieuwende tuinbouw zijn waar productie, toelevering en onderzoek elkaar ontmoeten.

Het project enVie Atelier is een samenwerkingsproject tegen voedselverliezen in samenwerking met een aardappelfabriek, Colruyt en REO Veiling. Het is de bedoeling om voedselverliezen te beperken, maar even belangrijk is de sociale tewerkstelling die daaraan verbonden is. Maar het beperken van voedselverliezen moet op termijn veel ruimer worden aangepakt zodat het overschot aan plantaardige productie dat niet voor menselijke voeding kan worden aangewend, op een duurzame wijze in dierlijke voeding kan worden omgezet.

6.2. Jimmy Quirynen

Jimmy Quirynen geeft een aantal voorbeelden over belemmering van innovatie, zoals in Merksplas, waar de firma op de hoofdlocatie een aanvraag indiende om het afvalwater te hergebruiken. Daarvoor moesten zeven verschillende instanties en de gemeente hun toestemming geven. Pas na twee jaar was er consensus over de wijze waarop dat moest gebeuren, en pas dan konden de vergunningen worden aangevraagd, wat nog vier jaar duurde. Tot dan liep al het afvalwater van het bedrijf zonder problemen gewoon de gracht in. Door een investering van 800.000 euro werd het afvalwater van ongeveer 30.000 m³ opgevangen, gereinigd, biologisch gezuiverd en hergebruikt voor industriële toepassingen en beregening van de velden. Maar dan begonnen de problemen pas. Er is een grondstofverklaring nodig om het water te kunnen gebruiken want volgens sommigen blijft gezuiverd water gewoon afval. Het voldoet nochtans aan alle voorwaarden om gewoon te mogen lozen, en als lozing zou het dan plots geen afval meer zijn. De grondstofverklaring moet om de twee jaar worden hernieuwd en een voorwaarde is dat er bij beregening geen plasvorming op de velden mag voorkomen. Beregening gebeurt in droge periodes, maar een droge grond neemt moeilijk water op waardoor plasvorming haast onvermijdelijk is. Door plasvorming op een lager gelegen grond werd de grondstofverklaring niet verlengd. De firma vroeg vervolgens een boorput aan om de velden te kunnen beregenen met grondwater, terwijl het gezuiverde afvalwater opnieuw geloosd werd. Maar op een bepaald moment werd vastgesteld dat er run-offwater in een gracht stond na het beregenen van de velden. Er werd een boete van 80.000 euro uitgeschreven wegens illegale afvallozing.

In Brazilië legt de overheid de voorwaarden op waaraan gerecycleerd water moet voldoen, maar bemoeit zich niet met de wijze waarop dat wordt bereikt. Dit leidt tot een eenvoudige en doorzichtige wetgeving, maar wel met hoge boetes voor wie niet voldoet aan de opgelegde voorwaarden.

Quirynen Energy Farming kiest de locatie voor bedrijven in een regio waar de nodige vergunningen kunnen bekomen worden, eerder dan op een plaats met economisch gezien de beste ligging. Wettelijke zekerheid is immers zeer belangrijk.

Quirynen Energy Farming is naar Belgische normen een groot bedrijf, maar het is op internationaal vlak tamelijk beperkt. Schaalgrootte is geen doel op zich, maar het opent wel mogelijkheden om aan oplossingen te werken en er fondsen voor vrij te maken. Om te voldoen aan de opgelegde milieunormen zijn vaak grote investeringen nodig die niet elk bedrijf kan doen. Schaalgrootte geeft ook mogelijkheden om breed te werken, waardoor Quirynen zich kan richten op teelten, melkverwerking, waterzuivering en mestverwerking. Publiciteit maken is voor grote bedrijven ook veel gemakkelijker dan voor kleine bedrijven. Publiciteit is een cruciale factor voor het succes van een bedrijf en Quirynen Energy Farming zet daar bewust op in via een bedrijfsfilm, bedrijfsbezoeken, open communicatie over de bedrijfsvoering en verwerkingsprocessen, en zelfs met een restaurant. De omzet steeg van ongeveer 700.000 euro twaalf jaar geleden naar misschien wel het honderdvoudige in 2019. Dat gebeurt natuurlijk niet automatisch. Er werd veel geïnvesteerd in het ontwikkelen van een visie. De praktische realisaties gebeurden eerst met leningen op basis van eigen borgstelling, maar later kregen de banken meer vertrouwen en werd het afsluiten van leningen gemakkelijker.

Mest zou in deze tijden geen probleem meer mogen zijn. Mest is een grondstof die kan uitgesplitst worden en die voor Quirynen Energy Farming een opbrengst is geworden, eerder dan een kost. Mest bevat fosfor en stikstof. Fosfor is een nuttige grondstof. Als men de stikstof kan strippen en er ammoniumnitraat van kan maken, is meststof geen probleem meer, want met ammoniumnitraat kan perfect worden gewerkt. Als de wetgeving toelaat om meststof te raffineren, kan zelfs een toegevoegde waarde gecreëerd worden.

Een algemeen beleid inzake bemesting is geen goede benadering. Elke teelt heeft een eigen mestbehoefte. De normen moeten meer gediversifieerd worden naar teelt en bodemsamenstelling.

Om fraude in de mestverwerking tegen te gaan moet het systeem van staalnames vervangen worden door forfaits.

6.3. Jacob Van Den Borne

Jacob Van Den Borne stelt dat de mestproblemen technisch oplosbaar zijn, maar wettelijke bepalingen durven al eens onvoorspelbaar zijn en een rem op de ontwikkelingen die men wil realiseren.

Roundup blijven gebruiken is op zich geen doelstelling, maar er zijn op dit ogenblik geen alternatieven die economisch haalbaar, schaalbaar en even effectief zijn. Zelf heeft hij ook wiedrobots en autonome schoffelapparaten, maar in het kader van de wereldmarktprijs van aardappelen zijn dit geen haalbare oplossingen. Met Roundup werd een middel afgeschaft waarvoor op dit ogenblik helaas geen alternatief bestaat.

De data die met precisielandbouw werden verzameld waren in een eerste fase bedoeld om zelfkennis op te doen, te testen en te optimaliseren. De data hebben intussen ook een economische waarde gekregen inzake kennisdeling. De opgebouwde kennis wordt via opleidingen ter beschikking gesteld en ze worden ook ter beschikking gesteld van universiteiten. In ruil hiervoor wordt vanuit universiteiten kennis gedeeld.

Van Den Borne Aardappelen heeft sedert vier jaar de status van proefhoeve, met kansen vanuit de sector en de overheid om nieuwe technieken in de praktijk uit te testen. Maar de toepassing van eenzelfde Europese wetgeving verschilt binnen Europa nogal sterk van land tot land. Duitsland werkt met bodempunten en stelt bodemkwaliteit boven luchtkwaliteit. Daar mag nog bovengronds uitgereden worden, net als in België, maar in andere landen mag dat niet.

Bedrijfsdata kunnen ook een toegevoegde waarde zijn voor de consument. Daarom werd gestart met een eigen merk van frieten, met de claim van honderd procent bodemvriendelijk en boerenvriendelijk te zijn. Men zou dat ook kunnen uitbreiden naar producten die honderd procent CO₂-neutraal of klimaatneutraal zijn, maar op zijn bedrijf lukt dat nog niet. Klimaatneutraal lukt niet met alleen de eigen energie op te wekken, maar het gaat ook over de emissie van de gronden, al wordt daar wel hard aan gewerkt. Datadeling is dus niet alleen een toegevoegde waarde voor de geteelde producten, maar ook voor de sector in een wettelijk kader.

In Nederland heeft Van Den Borne reeds vergunningen verkregen om kunstbemesting volledig te vervangen door eigen organische bemesting. De mineraalconcentraten worden hier volledig ingezet, maar het probleem blijft dat de bemesting moet ingezet worden op een ogenblik dat de gewassen en de natuur er niet om vragen. Er zijn zestien grondwaterputten waar nitraatmetingen worden gedaan, maar de analysetechniek staat niet op punt. De stalen worden naar vier verschillende laboratoria opgestuurd met vier verschillende resultaten tot gevolg. Een ander probleem is dat de gemeten waarden variëren volgens de weersomstandigheden. De waarden worden overschreden bij een stortbui en worden terug normaal onder gewone weersomstandigheden, maar gemiddeld gezien wordt de norm gehaald.

In Nederland werd de bemestingsnorm met twintig procent verlaagd van 50 naar 40 kilo fosfaat. In België worden nitraatonderzoeken gedaan na de teelt, wat eigenlijk een eerlijker systeem is. Met precisielandbouw zou een gefaseerde bemesting mogelijk zijn, maar de wetgeving staat dat niet toe in om het even welke periode.

In theorie zouden traagwerkende meststoffen met een coating kunnen ingezet worden, maar biologische producten en werken op het ritme van de natuur hebben de voorkeur.

Boeren beheren het buitengebied. Waterbeheersing is in dit opzicht een opgave maar ook een uitdaging. In 2016 viel er plots veel regen. Door een actieve waterbeheersing werden alle akkers blank gezet, ging een groot deel van de oogst verloren, maar werd wel voorkomen dat het woongebied overstroomde.

Uiteraard wordt dankbaar gebruikgemaakt van de mogelijkheden tot cofinanciering die Vlaanderen aanbiedt.

6.4. Alex Floré

Alex Floré deelt mee dat de CSA zelfpluktuin Rawijs qua waterbeheersing een hele weg heeft afgelegd. Er kan heel spaarzaam en gericht aan elke plant water worden gegeven, zonder het onkruid mee te verzorgen. Het opvangen van regenwater is haast evident, maar dat vraagt investeringen die niet altijd kunnen gedaan worden door boeren die op gehuurde gronden werken. Putten en vijvers installeren kost veel geld en de eigenaar moet hiervoor zijn toestemming geven. Als de pacht beëindigd wordt is heel de investering verloren.

Er bestaat een CSA-netwerk met Nederland dat heel goed werkt. Urgentie is een wereldwijd netwerk van CSA-bedrijven waar Vlaanderen een beginnend contact mee heeft. Frankrijk heeft de leidende positie inzake bioteelten en innovatieve technieken op dat vlak. Het probleem van bio in Vlaanderen is vooral het gebrek aan erkenning, de ontbrekende steun om een bedrijf te beginnen, en de Pachtwet die het verwerven van gronden niet gemakkelijk maakt. Boeren spelen op veilig en geven hun pacht niet gemakkelijk af, ook al zijn ze niet meer actief. Onderpacht is niet toegestaan, maar het 'gebruiken' van grond is een staande praktijk. Maar dat is geen goede basis om een stabiel bedrijf op te vestigen en investeringen te doen. Een andere praktijk is het verkopen van grote stukken landbouwgrond aan industriële beleggers die er paarden op kweken. Dan mogen er onmiddellijk paardenstallen op gebouwd worden, terwijl boeren zelfs geen schuur mogen bouwen voor ze aangetoond hebben dat ze een economisch rendabel bedrijf zijn. Maar om economisch rendabel te kunnen zijn heb je vaak wel een schuur nodig om de bewerkingen uit te voeren die de groenten leverbaar maken aan de consument.

CSA zelfpluktuin Rawijs heeft in zijn biostadium nooit overheidssteun genoten. Die werd nooit aangevraagd want de investeringen zijn te beperkt om in aanmerking te komen. Er wordt ook vaak gewerkt met het aanpassen van bestaande toestellen, terwijl investeringssteun altijd voor iets nieuws wordt gegeven, gekoppeld aan leningen. Voor kleine bedrijven zou er een aangepast systeem van investeringssteun op veel kleinere schaal moeten bestaan.

Bart DOCHY,
voorzitter

Joke SCHAUVLIEGE,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

CCBT	Coördinatiecentrum praktijkgericht onderzoek en voorlichting Biologische Teelt
CSA	community-supported agriculture
EHEC	enterohemorragische E. coli (verzamelnaam voor een type bacterie binnen de familie E. coli-bacteriën)
GLB	gemeenschappelijk landbouwbeleid
gps	global positioning system
KNS	Kulturbegleitendes Nmin Sollwerte (Duits stikstofbijbemestingsadvies-systeem)
LAVA	overkoepelende coöperatie van Belgische groente- en fruitproducenten-organisaties
MIROM	afvalintercommunale voor Hooglede, Houthulst, Koekelare, Kortemark, Langemark-Poelkapelle, Lichtervelde, Moorslede, Roeselare, Staden, Torhout, Wingene, Zonnebeke
NPK	stikstof (N), fosfor (P) en kalium (K)
UGent	Universiteit Gent
wkk	warmte-krachtkoppeling